

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 11 november 2018

Handen en voeten geven aan de bijbel

Thema: Moed

Colet van der Ven

'Hij was een profetische stem te midden van gemarginaliseerden en gediscrimineerden in de samenleving,' zo klinkt uit de mond van een passant op straat aan het begin van de documentaire *Monseignor*. Daarna hoor je de kogelregen die op een maartse maandagochtend in 1980 een eind maakte aan het leven van een aartsbisschop.

Toen halverwege de jaren zestig van de vorige eeuw in El Salvador de post van aartsbisschop vrijkwam, schoven enkele collega-bisschoppen een conservatieve, kleurloze kandidaat naar voren: Oscar Romero. Een man die minder kritisch stond tegenover de regering dan zijn linkse tegenkandidaat. Niet alle bisschoppen waren blij met deze keuze, maar de conservatieven zetten door, gesteund door de veertien families die de dienst in de samenleving uitmaakten en de beëdiging was een feit. Maar wat niemand had verwacht: de kleurloze bisschop kreeg kleur, bekénde kleur. Keerpunt was de moord op een priester tevens goede vriend, gevolgd door moorden op andere priesters. Dat was het moment dat het zaadje van moed in Romero werd geplant. In korte tijd groeide hij uit tot een onvermoeibaar pleitbezorger van de armen en verwoed voorvechter voor mensenrechten. En tot een paria in de kring van conservatieve klerikalen. Zijn preken op de radio waren een hit en ook de kathedraal was afgeladen. Elke zondag kwam hij met de feiten van de week daarvóór op de proppen en lichtte hij toe wat daarin onaanvaardbaar, want onmenselijk was. Mensen vonden langzaam hun hoop en hun waardigheid terug. Maar voor leger en regering werd hij meer en meer een gevaarlijke horzel in de pels. Er volgden bedreigingen, maar Romero ging door. En toen kwam de zondag waarop hij zei dat het bevel van God om niet te doden boven het bevel van je superieuren gaat om wél te doden. Daarmee riep hij expliciet op tot ongehoorzaamheid in het leger. Onaanvaardbaar, vonden de machthebbers. Nieuwe, ernstiger dreigementen volgden, maar Romero liet zich niet weerhouden. De zondag erna deed hij een dringende oproep aan de regering, tegen het advies van vrienden in, om in naam van God te stoppen met de repressie. Daarmee tekende hij zijn doodsvonnis. De zusters bij wie hij de maandagochtend erop in de kapel de mis zou opdragen, probeerden hem te overreden dat niet te doen. Romero wist van geen wijken. Hij zei: 'Als man ben ik bang, maar als priester moet ik dit doen.' Die ochtend legde de stem van Romero het definitief af tegenover een salvo van kogels.

Waarom vertel ik dit verhaal? Deze serie gaat over het handen en voeten geven aan het bijbelse geloof en in zijn brief legt Jakobus onomwonden uit wat dat betekent. Niet alleen luisteren naar de boodschap, maar ook vormgeven aan wat je gehoord hebt. Want wie de boodschap hoort, maar er niets mee doet, is als iemand die het gezicht waarmee hij is geboren in de spiegel aankijkt, maar zodra hij wegloopt is vergeten hoe hij eruitziet. Aan het handen en voeten geven aan wat wij hier overdenken en bepleiten zitten veel aspecten, maar een van de meest fascinerende en belangrijkste vind ik moed, een gelaagd begrip. En het verhaal van Romero legt veel van die lagen bloot.

Moed wordt sinds de Oudheid gerekend tot een van de vier kardinale deugden - hoofddeugden - naast matigheid, gerechtigheid en wijsheid. Samen scheppen ze de

voorwaarden voor alle andere deugden. Maar in de loop van duizenden jaren is het begrip van kleur verschoten. Van krijgersmoed op het slagveld naar morele moed vandaag.

Het verhaal van Romero maakt inzichtelijk dat, al heeft de een misschien meer talent voor moed dan de ander, je kunt toegroeien naar, groeien in moedig gedrag. Moed is geen statisch, maar een dynamisch gegeven. En het laat ook zien dat moed moreel is. De Fransman die op een koord tussen twee hoge torens boven New York aan het stunts was, is een lefgozer, maar niet moedig in de zin waarin we hier het begrip gebruiken.

Moed wordt vaak ten onrechte geassocieerd met vrij zijn van angst, maar moed is juist de confrontatie aangaan met de angst - voor pijn, afwijzing, intimidatie, tegenslag, ontberingen - om het geweten te volgen.

Die angst kan intens zijn, zoals Romero ook aangaf toen hij zei: 'Als man ben ik bang, maar als priester moet ik dit doen.' Het was zijn roeping geworden. Niet zijn eigenbelang was het richtinggevende principe, maar het belang van de onderdrukten in de samenleving.

Maar is moed niet een kwestie van perspectief? Wie de held is en wie de schurk hangt toch in sterke mate af van wie het in een samenleving voor het zeggen hebben, van de heersende ideologie? De machthebbers in El Salvador zagen Romero bepaald niet als een held. Maar of 'men' vindt dat je een held bent, is niet belangrijk. Er is verzilverde moed, verguisde moed, openlijke moed, in stilte beleden moed. De bijvoeglijke naamwoorden zijn van secundair belang. Werkelijke moed vraagt niet om erkenning. Romero was moedig omdat hij zich liet leiden door bijbelse waarden als mededogen en gerechtigheid. Zijn geweten was zijn kompas. Of, zoals de dichter Albert Verwey schreef: 'Wie waarlijk leeft, heeft in zijn hart een onvernietigbare veer, een stille kracht, die iedere weerstand tart.'

We leven in een wereld waarin steeds meer moedig gedrag nodig lijkt. Waarom ik dat denk? Ik luister naar de uitspraken van Jair Bolsonaro na zijn verkiezing tot president in Brazilië en hoor hem zeggen: 'De fout van de vorige dictators was niet dat ze mensen doodden, maar dat ze niet genoeg mensen doodden.' Ik zie hoe Turkse arbeiders die opkomen voor hun rechten in de boeien worden geslagen en linea recta naar de gevangenis worden afgevoerd. Ik denk aan al die Saoedi-Arabiërs die - net als Kamal Kashoggi - opkwamen voor het recht van vrije meningsuiting en daar nu de prijs voor betalen in de martelkamers van de gevangenis... En ik huiver. Het raakt me diep dat mensen - in de wetenschap wat hen te wachten staat, kan staan - doen wat ze vinden dat moet gedaan. Ik huiver van hun grootsheid en ik huiver voor mijn angst dat, als het leven dit soort moed van mij vraagt, ik het laat afweten.

Een dergelijke moed is tot nu toe nog niet van me gevraagd.

In onze samenleving, volgens statistieken een van de gelukkigste ter wereld, hoeven we ons godzijdank niet te buigen over vragen van het kaliber waarmee de journalisten in Turkije of de mensenrechtenactivisten in Brazilië en Saoedi-Arabië worden geconfronteerd. Toch krijgen wij ook hier, in Nederland, allemaal te maken met de keuze voor meer of minder lafheid, want er blijven genoeg vragen over op het maatschappelijke en persoonlijke vlak. Moed is niet alleen iets wat in uitzonderlijke momenten van ons gevraagd wordt, moed speelt zich veel vaker af in de context van het dagelijks leven. En we zijn ieder op onze eigen manier zwijgers, wegstakers, kop-in-het-zand-stekers, vanwege de risico's die handelen met zich meebrengt. Misschien kost het je je baan, je relatie, je status, je geld, een vriendschap, de sympathie van

anderen. Maar het goede nieuws is, en ook dat laat het verhaal van Romero zien: moed valt te oefenen. Juist omdat het binnen de context van alledag plaatsvindt. Elke stap in het omgaan met angst is een oefening in moed. Al zal het de ene keer makkelijker gaan dan de andere. Als je wereld instort, je zekerheden worden ondermijnd, depressie op de loer ligt, kunnen de toegangspoorten naar de moed even gebarricadeerd zijn, maar die barricades kunnen ook weer afgebroken worden. We krijgen elke dag nieuwe kansen.

Is er iets wat kan helpen bij het oefenen in moed? Misschien het innerlijke gesprek. De gedachteoefening. Denk je in wat moedig gedrag je gaat kosten, welke emoties het je zal brengen en probeer die uit te houden. Vervolgens je innerlijk weerbaar te maken. Dan ben je al dicht bij het zetten van de volgende stap.

Daarnaast is ook de maatschappelijke context van belang. Die duwt ons vaak richting groepsdenken. Maar moed is bij uitstek een kwestie van eigen verantwoordelijkheid. Wars van conformisme. De Ierse filosoof Charles Handy heeft het in dat verband over 'het belang van de onredelijke mens'. Want zo schrijft hij: 'Redelijke mensen proberen zich aan de werkelijkheid aan te passen. Onredelijke mensen proberen de wereld aan hun geweten aan te passen. Daarom is alle vooruitgang te danken aan onredelijke mensen.'

Er zijn de stille helpers en de geridderde helden. Maar stil of geridderd, dat is niet van belang. In een uur van waarheid (en die uren dienen zich onafgebroken aan) komt het maar op één ding aan. Niet op wat je zegt dat je gaat doen, niet op wat je achteraf zult zeggen dat je hebt overwogen te doen, maar uitsluitend op wat je hebt gedaan. Zoals het in deze Ekklesia niet aankomt op wat je hebt opgestoken van wat je gehoord hebt, maar hoe je dat bewustzijn omzet in handelen in het dagelijks leven. En ik weet uit ervaring dat dat lastig is, maar het is niet alleen maar lastig. Moedig gedrag mag dan plaatsvinden binnen het leven van alledag, het tilt ons tegelijkertijd uit boven die alledaagsheid. Het geeft het bestaan zin en richting. Of zoals Jakobus zegt: in het doen worden we gelukkig.

Er is nog een reden waarom ik het verhaal van Romero hier vertel. Omdat geschiedenissen van moed uit het verleden hoop en inspiratie kunnen bieden. En dat is veel. Alleen: in moed kunnen ze niet voorzien. Daarvoor moet iedereen bij zichzelf te rade gaan. Zichzelf afvragen: waartoe word ik geroepen en wat is mijn antwoord als ik hoor: waar ben je? Zeg ik: hier ben ik? En als ik dat nu nog niet kan, hoe kom ik dan daar waar ik wil zijn? Iedereen hier weet wat hij of zij op het persoonlijk en maatschappelijk vlak te bevechten heeft. De een heeft moed nodig om met iets op te houden, de ander om met iets door te gaan, een derde om met iets nieuws te beginnen. Of misschien de moed om te vergeven, of op te komen voor de onbekende ander, of ongelijk te bekennen, of politiek actief te worden, of je drift te vertragen, of je geld weg te geven, of jezelf uit te spreken, of juist je venijnige tong te bedwingen, of publiek protest aan te tekenen. Laten we in de spiegel kijken en als we wegllopen, onthouden wat we hebben gezien. Laten we de moed vinden om te dromen en die dromen om te zetten in daden, niet gehinderd door wetten of praktische bezwaren. Laten we elkaar daartoe blijvend en onophoudelijk aanmoedigen.

Vogel zingend in de dode nacht / Met gebroken vleugels / Vlieg omhoog, probeer / Levenslang heb je gewacht / Op het ogenblik dat je verrijzen zou / uit deze nacht / Vlieg omhoog, probeer / Durf / Het kan / Jij kunt het / Moge het zo zijn.